

Аспірантка кафедри педагогіки,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Неформальне екологічне виховання підлітків в Канаді на базі ботанічних садів, природних парків та центрів

Стаття присвячена проблемі здійснення неформального екологічного виховання підлітків в Канаді на базі ботанічних садів, природних парків та центрів.

The article is devoted to the problem of non-formal ecological education of teenagers in Canada on the basis of botanic gardens, nature parks and centers.

Друга половина ХХ та початок ХХІ століття є початком ери усвідомлення людством важливості охорони навколишнього середовища, збереження життєво важливих природних ресурсів з метою попередження глобальної екологічної кризи. Розуміння складності даних проблем змушує наукову думку, політичні та громадські організації різних країн світу розгорнути природоохоронну роботу, яка не можлива без відповідно налагодженого екологічного виховання.

В даній статті ми звертаємося до досвіду екологічного виховання підлітків в Канаді на базі ботанічних садів, природних парків та центрів країни.

Проблема розвитку екологічного виховання за кордоном стала предметом дослідження таких науковців як В. Ломакович, Г. Марченко, Л. Писарева, І. Рудковська, В. Червонецький та інші. Досвід Канади в галузі неформальної екологічної освіти вивчений недостатньо. Історіографія аналізованої проблеми невелика. Дане дослідження базується на матеріалах міжнародних конференцій, конгресів та саммітів з питань охорони біологічного різноманіття та екологічного виховання, в роботі яких Канада брала активну участь.

Багаті природні ресурси Канади тривалий час не викликали занепокоєння і в свідомості багатьох утвердили ідею того, що вони є безмежними та невичерпними. Тому проблеми охорони навколишнього середовища не порушувались в країні аж до кінця XIX століття. Перший природний парк Банф з'явився у 1885 році [1,с.43].

Розуміння того, що економічний та промисловий розвиток є могутніми рушійними силами, що спричиняють зміни в навколишньому середовищі, призвело до того, що у другій половині XX століття ідеї охорони навколишнього середовища набули популярності. Відтепер увага зосереджувалась не лише на збереженні природних ресурсів з метою їх подальшого використання, але й на збереженні балансу в екосистемі взагалі. У 80-тих роках минулого століття ці ідеї набули втілення у концепції так званого „сталого розвитку”.

Сучасний стан навколишнього середовища та екологічні проблеми в країні, територія якої є другою серед держав світу за розмірами та де рівномірно розвинуті сільське господарство, видобувна і переробна промисловість, машинобудування та енергетика та офіційна державна політика в галузі охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів та створення умов для їх відтворення стали головними рушійними факторами екологічної освіти і виховання молоді.

Формування екологічної свідомості підростаючого покоління є надзвичайно важливим для сталого розвитку країни. Екологічна освіта здійснюється на всіх рівнях – в початковій, середній та вищій школі.

Хоча екологічна освіта є досить новою дисципліною, її значущість зростає з кожним днем пропорційно усвідомленню суспільством загрози втрати біологічного різноманіття країни. Екологічна освіта на сьогодні входить до складу основних міжнародних стратегій в галузі збереження навколишнього середовища та дотримання курсу сталого розвитку.

Екологічна освіта Канади стала одним з пріоритетних напрямів освіти країни, що здійснюється не лише в урочний час в межах школи, але й в

позаурочний час за межами навчальних закладів. Така освіта класифікується як неформальна екологічна освіта, що являє собою організовані освітні заходи за межами формальної шкільної системи та включає різноманітні види діяльності з екології. Вона здійснюється суспільними організаціями, молодіжними об'єднаннями, музеями, зоологічними парками, ботанічними садами та природними центрами, що діють по всій країні, у різних провінціях [2, С.3].

Природні парки, центри та ботанічні сади Канади приймають понад 4.5 млн. людей у рік [3] та являють собою осередки наукової та освітньої діяльності в галузі збереження рослин та тварин та досліджень з екології. Вони також стають наочними прикладами для дітей в сфері охорони природи, пропонуючи відповідні моделі вирішення екологічних проблем.

З метою підвищення ефективності функціонування вищезгаданих закладів уряд країни проводить політику впровадження серії програм, спрямованих на підтримку розвитку осередків збереження природи.

Для прикладу можна привести програму „Інвестування в природу: партнерство в сфері рослин в Канаді” („Investing in Nature: A Partnership for Plants in Canada”), що координувала роботу приблизно 25 природних парків, центрів, ботанічних садів та інших закладів, що спеціалізуються на збереженні біологічного різноманіття. Термін дії програми склав чотири роки, з 2003 до 2006 року. Головна мета її – комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня громадського усвідомлення загрози зникнення рослин та розробка системи дій необхідних для їх збереження. В межах даного проекту в Канаді було розроблено декілька освітніх методик [4].

Питання важливості екологічної освіти в межах ботанічних садів та природних центрів з метою подолання проблеми втрати біологічного різноманіття та розвитку системи ціннісних орієнтацій та екологічної культури стали ключовими питаннями таких міжнародних стратегій як „Порядок денний на XXI століття” (1992), „Глобальна стратегія з біологічного різноманіття” (1992), „Конвенція з біологічного різноманіття” (1993), „Міжнародний порядок денний зі збереження для ботанічних садів”(2000), „Глобальна стратегія зі

збереження рослин” (2002) та наступних міжнародних конгресів та конференцій: Міжнародна конференція з проблем ботанічних садів (Лас Пальмас, Іспанія, 1985), Другий міжнародний конгрес з проблем збереження ботанічних садів (Острів Реюньйон, 1989)[5, С.167;6,С.137;7,С.34;8,С.10;9,С.288;10,С32].

На сьогоднішній день 21 канадський заклад, що спеціалізується на збереженні навколишнього середовища, а саме ботанічні сади, природні центри, парки, зоопарки та музеї зареєструвались в Міжнародному порядку денному зі збереження ботанічних садів (International Agenda for Botanic Gardens in Conservation) та прийняли його програму. Серед них є такі відомі парки, музеї та центри як Канадський музей природи (Canadian Museum of Nature), Ботанічний сад Ніагарського парку та школа садівництва (Niagara Parks Botanical Garden and School of Horticulture), Ботанічний сад Колумбія Веллі (Columbia Valley Botanical Garden), Сади та ліси Мілнер (Milner Gardens and Woodland), Зоопарк та ботанічний сад Калгарі (Calgary Zoo and Botanical Garden), Зоопарк Торонто (Toronto Zoo), Девонійський ботанічний сад університету Альберти (University of Alberta Devonian Botanic Garden), Музей живої прерії (Living Prairie Museum) та інші [11].

Вищезгадані парки та центри відрізняються за своїм дизайном, спрямуванням та характерними особливостями, але всі вони служать збереженню навколишнього середовища та мають на меті здійснення екологічної освіти та виховання. Як правило, вони мають колекції рослин та мінералів для демонстрації та досліджень і постійно розширюють просвітницьку роботу в галузі збереження навколишнього середовища. Наявність такої матеріальної бази, до складу якої входять колекції рослин, гербарії, банки насіння та теплиці для вирощування та розмноження рослин дає можливість отримати теоретичні знання та практичні навички, робить ботанічні сади та природні центри країни унікальними осередками екологічної освіти.

Ботанічні сади та парки Канади володіють потенціалом, який не лише збагачує теоретичні знання учнів з біології, зоології та ботаніки, але й також

формує певні екологічні та моральні цінності і впливає на погляди та ставлення до навколишнього середовища, тобто виконує виховну функцію.

Приєднавшись до „Міжнародного порядку денного зі збереження ботанічних садів” (International Agenda for Botanic Gardens in Conservation) вищезгадані ботанічні сади, природні парки та центри виконують освітню функцію у відповідності до освітніх вказівок, розроблених Міжнародною організацією зі збереження ботанічних садів (Botanic Gardens Conservation International), міжнародних конгресів, саммітів та конференцій зі збереження біологічного різноманіття та сталого розвитку і ефективного здійснення екологічної освіти.

Згідно з даними вказівками до складу завдань, що стоять перед ботанічними садами та природними парками і центрами країни входять наступні пункти:

- Розвиток вищезгаданих закладів як центрів екологічної освіти та сталого розвитку з добре розробленими програмами з екологічної освіти та навчальною базою, посібниками та матеріалами;
- створення освітніх секцій та відділів в межах організаційної роботи;
- розвиток стратегій екологічної освіти з наголосом на методах і формах роботи з дітьми, які формують моделі поведінки, ставлення до природи, тощо;
- розвиток ботанічних садів як допоміжних закладів для шкіл з метою здійснення екологічної освіти учнів;
- забезпечення гнучкості освітніх програм з урахуванням вікових та етнокультурних відмінностей учнів;
- розробка освітніх програм з урахуванням місцевих та регіональних природних умов;
- використання освітніх програм з метою підвищення рівня усвідомлення людиною ролі ботанічних садів та природних парків у процесі створення природних „оазисів” на урбанізованих територіях;
- оцінювання ефективності своєї діяльності щодо її впливу на свідомість та рівень екологічних знань учнів та дорослих.

З метою розвитку ботанічних садів та природних парків в якості позашкільних закладів неформальної екологічної освіти передбачається ряд заходів:

- співпраця з державними та місцевими відділами освіти з метою впровадження ідей сталого розвитку в шкільні навчальні плани;
- співпраця з вчителями шкіл з метою заохочення учнів до відвідування ботанічних садів;
- розвиток політики „дружнього ставлення до дитини” в межах саду або центру;
- спільна розробка з адміністрацією шкіл навчальних програм з екологічної освіти, що відповідають шкільній навчальній програмі;
- визначення тем освітніх програм та заходів закладу, які були б споріднені та пов’язані з місцевим навколишнім середовищем. [12, С3-4].

Під час розробки та планування освітньої стратегії в ботанічних садах та природних парках Канади беруться до уваги такі чинники як освітня мета (інформаційна спрямованість закладу), види груп впливу (школярі, студенти, дорослі), вихідний рівень знань, умінь та навичок необхідний для кожної з груп для сприйняття навчального матеріалу, форми та методи освітньої роботи, необхідне та наявне обладнання, ціннісні орієнтації, що повинні набуватись в результаті здійснення екологічної освіти.

Розглянемо детальніше кожен з вищеназваних чинників. Стосовно освітніх програм та інформаційної спрямованості закладу, то важливим є фактор спорідненості двох цих чинників, тому що лише за таких умов реалізація програми може бути успішною, іншими словами мета впроваджуваної освітньої програми повинна збігатись з загальною метою функціонування закладу охорони навколишнього середовища.

Що стосується груп впливу, то при розробці кожної освітньої програми закладу беруться до уваги вік, професійна кваліфікація (вчителі, що здійснюють вплив на учнів, фермери, керівники організацій та підприємств), належність до певних природоохоронних організацій (молодіжні клуби, секції). Враховуючи

відмінності кожної з груп розробляються окремі освітні програми, орієнтовані на учнів шкіл, студентів, вчителів, батьків, потенційних спонсорів, туристів тощо.

Вихідний рівень знань, яким володіють члени груп впливу має суттєве значення при виборі освітньої програми та впливає на перебіг процесу навчання. Вихідний рівень знань встановлюється за допомогою ретельно розробленого анкетування.

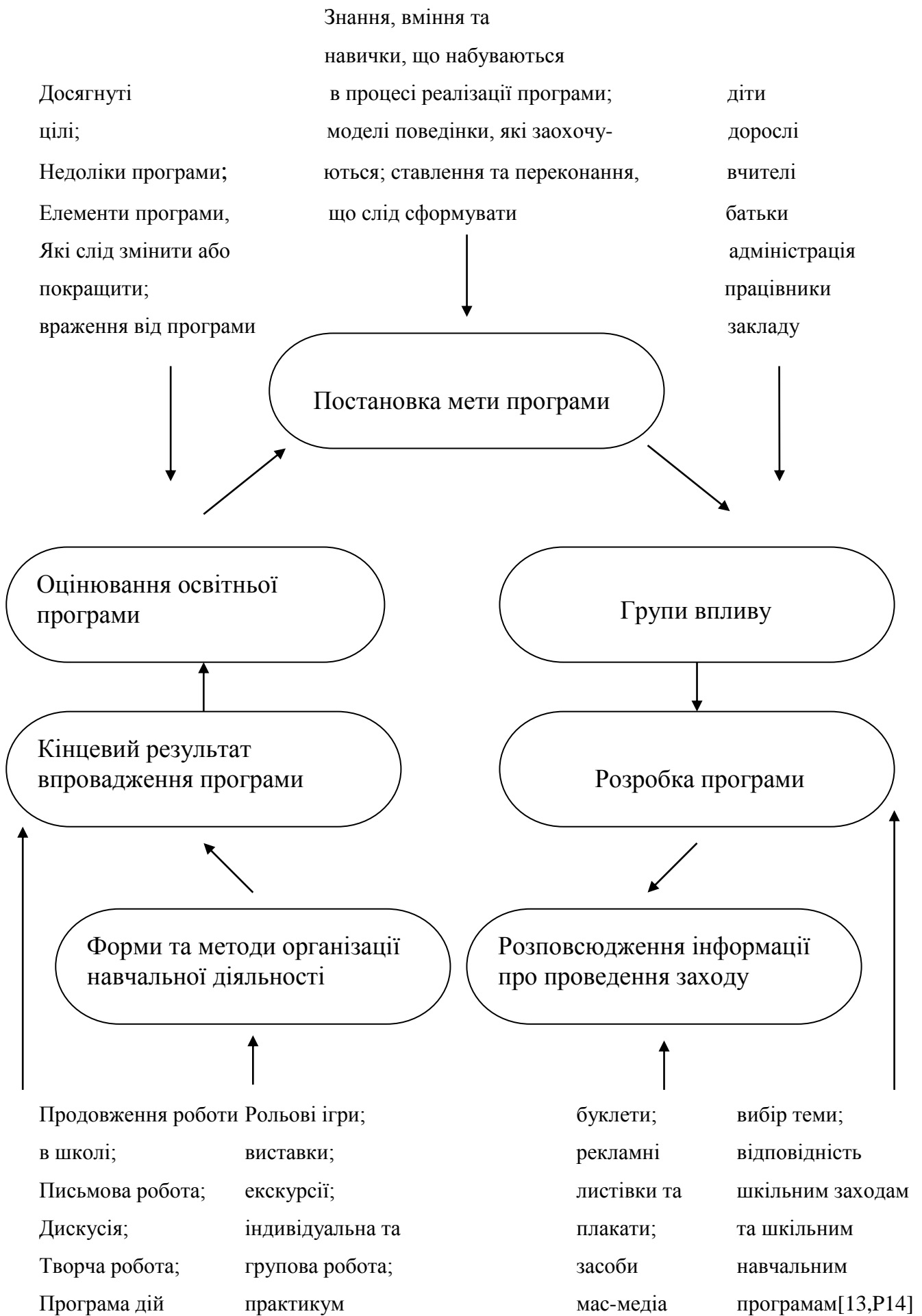
Належна навчальна база закладу є також важливою у списку організаційно-педагогічних умов екологічної освіти. До її складу входять штат педагогів, відповідальних за реалізацію освітньої програми, наочний матеріал (колекції рослин, природні куточки), технічні засоби навчання, освітній теоретичний матеріал, що забезпечить відповідність програми освітній меті.

Зміст екологічної освіти полягає не тільки у системі знань, практичних умінь і навичок, якими учні оволодівають у процесі навчання, але й у сприянні утвердженню відповідних світоглядних ідей та зміні ставлення до оточуючого середовища і природи. Отже, розвиток екологічної культури особистості, формування системи ціннісних орієнтацій учнів та можливість самостійної оцінки існуючих індивідуальних особистих форм поведінки є одним із основних завдань впровадження освітніх програм в межах ботанічних садів та природних центрів.

Що стосується конкретних форм організації навчальної діяльності групи учнів, то в межах ботанічних садів, природних парків та центрів країни розрізняють такі форми організації навчання як польові екскурсії, інтерактивні виставки, природні тури, рольові ігри, стежки відкриттів, гуртки садівництва та лісництва, спеціалізовані курси з ботаніки та біології, ландшафтна архітектура, тощо.

Залучення вчителів шкіл до розробки освітніх програм в межах закладу є запорукою максимальної відповідності даних програм шкільній навчальній програмі.

Планування освітньої програми відбувається за наступною схемою:

Відомо, що успіх будь-якого освітнього заходу залежить від належної спланованості останнього, тому плануванню та розробці освітньої програми в позашкільних установах приділяється велика увага, але враховуючи специфіку неформальної освіти наголос робиться на достатній гнучкості програми, яка б дозволяла учням в повній мірі проявити власні творчі здібності.

Ретельне планування освітньої діяльності та встановлення чітких зорієнтованих на довготривалу дію завдань допомагає у визначенні результатів даної діяльності, а також створює умови, завдяки яким у учасників даного процесу з'являється впевненість у коректності рішень спрямованих на подолання загрози біологічному різноманіттю.

В якості прикладу може бути названий природний центр Аллан Брукс, що функціонує з 2000 року у Верноні, Північний Окананган в якості громадського проекту. Центр надає можливість учням шкіл вивчити та побачити унікальну та багатогранну природну спадщину регіону, до складу якої входять три озера та п'ять екосистем шляхом спостереження з дев'ятнадцяти оглядових майданчиків та отримання інформації під час так званих „польових” екскурсій, що проводяться кваліфікованим гідом центру чітко у відповідності до спеціально розробленої навчальної програми.

В центрі діють три види окремих навчальних програм для дітей різних вікових груп. Так для дітей молодшого шкільного віку діє програма „Риси тварин та риси землі”, для молодшого середнього – „Гарні сусіди”, для старшого середнього – „Зміни в кліматі та ти”. Всі програми складаються з трьох частин – вступної, основної (відвідування трьох станцій) та заключної частини, де підводяться підсумки проведеної роботи.

В якості прикладу можна навести навчальну програму „Зміни в кліматі та ти”:

Вступ

Що ви знаєте про зв'язок між змінами в кліматі та погодою?

Що ви знаєте про наявність води в природі та про важливість захисту та збереження водних запасів?

Станції:

а. Кімната відкриттів

На даному етапі роботи акцент робитиметься на розумінні важливості характеру вашого екологічного відбитку в природі та на його наслідках в глобальному сенсі.

б. Кімната середовища мешкання

На даному етапі роботи акцент робитиметься на факті наявності води в достатній кількості в Північному Окагані та на важливості захисту та збереження водних запасів.

в. Спостереження

Використовуючи спеціальні прилади учні визначать та відмітять чисельні погодні фактори та дізнаються як ці показники змінюються з часом відповідно до загальних кліматичних змін.

Висновки

Яку інформацію ми отримали? Про що ще нам би хотілось дізнатися? Де ми можемо отримати додаткову інформацію[14].

Як видно з вищенаведеного прикладу, освітні програми, що діють на території центру пропонують учням отримати інформацію екологічного змісту під час спеціальних занять, практичним шляхом зробити власні відкриття та здійснити прогулянку на природному ландшафті і як результат дійсно спрямовані на здійснення екологічного виховання учнів шкіл, підвищення рівня екологічної освіченості та на формування системи поглядів і переконань, що сприяють гармонійному розвитку екологічної культури особистості.

Відтак, враховуючи вказане вище, зазначаємо, що неформальна екологічна освіта учнів середніх шкіл, що здійснюється на базі природних парків та центрів, ботанічних садів, музеїв та зоопарків Канади характеризується зростанням активності, взаємодією зі школами, відповідністю провінційним та територіальним шкільним навчальним програмам, орієнтацією на розв'язання місцевих, регіональних та глобальних екологічних проблем, тісним співробітництвом з вітчизняними та міжнародними природоохоронними організаціями та врахуванням рішень міжнародних конференцій, конгресів та нарад з впровадження та розвитку екологічної освіти, що проводяться під егідою ЮНЕСКО – ЮНЕП та ООН.

Отже, підсумовуючи все сказане можна зробити висновок, що ботанічні сади, музеї природні парки та центри Канади володіють потенціалом стати унікальними зразками втілення ідей охорони навколишнього середовища, пропонуючи шляхи впровадження останніх в життя та виконують освітню функцію, що неодмінно призведе до зміни системи ціннісних орієнтацій,

ставлень і зразків поведінки необхідних для вирішення проблем навколишнього середовища та для сталого розвитку країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Canada Year Book 2001 . – Ottawa Ontario: Statistics Canada, 2001. – 564 p.
2. Environmental Education in Canada. An Overview for Grantmakers. – Toronto: Canadian Environmental Grantmakers` Network, 2006. – 17 p.
3. Investing in Nature. A partnership for Plants in Canada.<http://www.bgci.org/canada/>, 24.05.2006
4. Там само.
5. Програма дій "Порядок денний на XXI століття" ("Agenda 21"): Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Самміт "Планета Земля" 1992 р.). — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.
6. Global Biodiversity Strategy. - World Resources Institute, IUCN, UNEP, 1992. – 244 p.
7. International Agenda for Botanic Gardens in Conservation. – Richmond: Botanic Gardens Conservation International, 2000. – 56 p.
8. Global Strategy for Plant Conservation. – Montreal: Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2002. – 13 p.
9. Botanic Gardens and the World Conservation Strategy. Proceedings of Internaional Conference, 26-30 November 1985 held at Las Palmas de Gran Canaria. – London: Academic Press, 1987. – 367 p.
10. The Botanic Gardens Conservation Strategy. – Gland: IUCN Botanic Gardens Conservation Secretariat, 1989. - 55 p.
11. Investing in Nature. A partnership for Plants in Canada.<http://www.bgci.org/canada/>,24.05.2006
12. Environmental Education in Botanic Gardens. Guidelines for Developing Individual Strategies. - Richmond: Botanic Gardens Conservation International, 2002. – 35 p.
13. Там само. – P.14.
14. Allan Brooks Nature Centre. School Programs . <http://www.abnc.ca/programs/school.html>, 5.12.2007